

УДК: 340.131
342.22

Прегледни научни рад

ПРАВНА ДРЖАВА И ВЛАДАВИНА ПРАВА У АКТУЕЛНОМ ТРЕНУТКУ

Проф. др Драгомир Јовичић*

Апстракт:

Термин, односно појам "правна држава" се врло често сматра синонимом или еквивалентним појмом "владавине права". Појам правна држава настаје у њемачкој правној теорији, а владавина права у англосаксонској правној филозофији. Правна држава представља правни концепт, односно доктрину према којој дјеловање државне власти мора бити засновано на правним прописима, односно уставу као највишем правно – политичком акту и наравно на законима, што обезбјеђује заштиту грађана од евентуалних злоупотреба и саме државне власти. У правној држави грађани имају грађанска права која могу настојати остварити, али их могу штити и пред судовима. У друштву које пружа могућност заштите елементарних грађанских права и слобода, сматра се да постоји довољан ниво владавине права, што је неопходно, поготово у актуелном тренутку развоја друштва.

Кључне ријечи: правна држава, владавина права, људска права и слободе, државна власт, правне вриједности.

УВОД

У хијерархији појмова коју је изнедрила теорија и филозофија права, појму правне државе, а све више и владавине права припада значајно мјесто. Појам правна држава, поред појма права, према већини теоретичара који су се бавили овим појмовима, спада у најкомпликованије, али истовремено и веома "атрактивно" питање изучавања теорије права. Помињање правне државе достиже свој врхунац у посљедњим деценијама, а чини се да је све мање има што се више помиње. Чини се профитабилним, макар политички, позивати се на снагу и моћ правне државе, те на њену неопходност, али актуелни тренутак у свијету, у смислу политичких односа и утицаја моћних на оне који то нису, чини да је правна држава оно што кажу свјетски моћници.

---

* Редовни професор Факултета Лазар Вркатић, Нови Сад, емаил: dragomir.jovicic@fbn.unibl.org.

Свакако да је историјски развој довео до некада (прије само стотињак година) неочекиваних размјера значај људских права и слобода, а управо се значај правне државе огледа, прије свега, у остваривању основних и неприкосновених људских права и слобода, и наравно и заштиту тих права и слобода кроз независно судство. Из тог разлога је правна држава важна претпоставка доследног остваривања људских права и слобода.

Правна држава у савременом смислу схватања овог појма настаје након Француске буржоаске револуције када је дошло до подјеле власти на законодавну, судску и извршну, што почиње да се прихвата постепено у свим земљама свијета. Данас је овај принцип организације власти присутан (иако на различите начине) у готово свим земљама свијета. Тежња подјеле власти на три стуба јесте што већи ниво независности једног од другог стуба власти. Што је овај ниво независности између различитих стубова власти већи, то је на сцени већи ниво правне државе. Нажалост, свједоци смо да је у већини земаља савременог свијета извршна власт најснажнија иако је највиши ниво власти законодавна власт, те да извршна власт има примат у односу на остале двије, што само по себи говори да се у таквим ситуацијама не може говорити о довољном нивоу правне државе.

Дакле, људска права и њихово остваривање су у савременим државама (макар декларативно и кроз позитивно право) приоритет, а принципи правне државе и јесу: људска права, подјела власти, независно судство, владавина права и плурализам. Управо су ови принципи кроз историјски развој правне државе и имали најзначајнију улогу у остваривању слободе људи, али и ограничавању свемоћи државне власти, што и јесте улога права у односу према држави.

ПРАВО

Правна наука није дала вредне резултате само одговарајући на питање шта је држава, већ и на питање шта је право. Захваљујући том свом постојаном интересовању, она је створила бројне и разноврсне правне теорије, школе и правце са својим најистакнутијим представницима, који су груписани у идеалистичке и реалистичке теорије о праву,¹ али нема потребе у овом раду ићи у ту врсту теоријске расправе, али свакако стоји констатација да на појму права почива цјелокупна правна наука (jurisprudencija), а посебно теорија и филозофија права, те да о праву још увијек постоје опречна мишљења, и код правника и код писаца из других подручја науке.²

¹Митровић М. Драган, Правне теорије, Београд, 2007. год. стр. 93.

²Врбан Д., Држава и право, Загреб, 2003. год. стр. 227. "Не улазећи у контроверзе око дефиниције права и предмета правне знаности, желимо домах на почетку нагласити да се право може најбоље разумјети ако га се посматра као нарочити облик регулације друштвеног живота. Право је, дакле, друштвени феномен и његово проучавање припада у хуманистичке и друштвене дисциплине или знаности о човјеку и друштву. Ипак, право се показује и као специфичан аутономан облик те регулације."

Право је термин који се употребљава често и то на различите начине и са различитим значењем. Некада се посматра веома широко, а некада у одређеним посебним ситуацијама и врло уско. Тако право можемо да посматрамо као општу друштвену појаву, као обичај, као морал који се односе на широк круг лица (можемо рећи и на све субјекте права), а некада се ради само о субјективним правима која се тичу конкретног лица, нпр. бирачко право, право на рад и сл.

Дакле, појам право треба одредити, прије свега, у најширем смислу као друштвену појаву, како се то чини када се објашњавају обичај, морал и друга друштвена правила или друштвени односи, зависно од тога, да ли те појаве објашњавамо као норме или као друштвене односе.³ Будући да овдје говоримо о правној држави и владавини права у актуелном друштвеном тренутку чини се прихватљивим рећи да је "право посебан систем норми, стваран и санкционисан према посебним процедурама, у коме претежан део норми, без обзира на доносиоца (државни органи, правна лица или грађани), проистиче из виших норми. Тим системом норми се принудно усмеравају друштвени односи ради решавања сукоба интереса и рационализације, тј. повећавања предвидљивости и смањивања сложености међуљудских понашања."⁴

Из наведеног се види да је улога државе да регулише односе између људи (субјеката права), да их принудно усмјерава, а за то користи право. Држава и јесте постала правна категорија у тренутку када је на себе преузела улогу да рјешава односе између људи. Дакле, улога права јесте да кроз нормативни оквир упуту субјекте права (значи и физичка и правна лица) како треба да се понашају у одређеним ситуацијама, а ако одступе од оног што је прописано, онда на сцену ступа примјена принуде од стране државе, која је опет прописана и уобличена у правна правила (норме). Значи, држава путем правних правила регулише, па и принудним путем, односе између субјеката права. У савременој држави та правна правила обавезују и саму државу, јер је и држава субјект права, а снага права се и огледа у томе што обавезује и онога ко је право створио (значи државу), као и онога на кога се право односи.

Ако прихватимо оваква размишљања о праву, онда би се право могло одредити и као систем правних правила, дакле комплетан правни оквир који је држава донијела и који је у одређеном тренутку на снази, санкционисан монополом физичке принуде од стране државе. Снага правне норме, па тиме и цјелокупног права и јесте у томе што њену примјену гарантује држава монополом физичке принуде. Кад не би било монопола физичке принуде који обезбјеђује да се правна правила примјењују у случајевима када се субјекти

³Димитријевић М., Симић М., Ђорђевић С., Увод у право, Крагујевац, 2006. год. стр. 170.

⁴Лукић Р., Кошутић Б., Митровић Д., Увод у право, Београд, 2001. год. стр. 333. "При том су интереси и вредности које тај систем норми штити (правда, слобода, једнакост, људско достојанство и друге вредности) историјски променљиви. У друштвеним формацијама које су претходиле модерном времену, тај систем норми је остваривао првенствено интересе и вредности владајућих друштвених класа и слојева, док се у модерном, посебно савременом добу, штите и други интереси и вредности."

права оглуше о налог из правне нормe, онда се ту не би ни могло говорити о праву и правној норми. Правну норму од осталих друштвених норми и разликује управо санкција иза које стоји држава са својим апаратом принуде.

Право је дакле, поредак, систем правила. Правни поредак је једна хијерархијска творевина у којој су његови елементи поредани строгим логичким редом. Он почиње стварањем норми, у чијем је основу вредновање одређених друштвених односа, а завршава његовим остварењем у људском понашању. При овоме, правни поредак почиње од најапстрактнијих, најопштијих норми, односно аката, а завршава најконкретнијим, појединачним нормама и њиховим примјењивањем у људском понашању.⁵ Дакле, из овога се види да правни поредак није нека статичка појава која је једном заувјек дата. Уствари, јасно је да се ради о појави која је динамичка и она је у сталном кретању и стварању, а у овом раду и говоримо о правној држави и владавини права у актуелном тренутку.

ПРАВНЕ ВРИЈЕДНОСТИ

Свако друштво има свој систем вриједности, чак се може рећи да систем друштвених вриједности представља елементарно питање сваког друштва. Историјски развој држава довео до тога да су бројне друштвене вриједности постале општеприхваћене, а у том систему општеприхваћених друштвених вриједности посебно значајну улогу имају управо правне вриједности. Ове вриједности фактички представљају идејне (аксиолошке) изворе права, јер се стварањем и примјењивањем права ове вриједности желе постићи. Кроз њих, како то каже проф. др. Снежана Савић, откривамо аксиолошку (вриједносну) димензију права. Овим проблемима бави се општа аксиологија као дио опште филозофије као и правна аксиологија као дио правне филозофије. Свакако да су за потребе овог рада прихватљиве правне вриједности које професирица Савић сматра највежњијим, а то су: правда, правичност, мир, ред, сигурност, слобода и људско достојанство. Све ове вриједности право мора да оствари, али је, свакако, њихов значај присутан у настанку, садржини и појму права.⁶

Друштвене и правне вриједности испуњавају смислом и сврхом цјелокупно право. Помоћу њих се одређују циљеви и права и правног поретка. Те вриједности нису неки пуки збир, какав је случај са простим скупом елемената, већ оне представљају цјелину. Ове вриједности се и не могу другачије објаснити, него да се доведу у везу са другим појавама или њиховим састојцима. ⁷Професор Митровић наводи дванаест друштвених и правних вриједности, а то сљедеће: правда, правичност, слобода, људско достојанство,

---

⁵Савић С., Основе права, Бања Лука, 2005. год. стр. 251. "При овоме, правни поредак почиње од најапстрактнијих норми, односно аката, а завршава најконкретнијим, појединачним нормама и њиховим примјењивањем у људском понашању."

⁶Исто., стр. 269.

⁷Митровић М. Драган, Држава, право, правда, правници, Београд, 2009. стр. 238.

толеранција, сигурност, једнакост, ред, мир, цјелисходност, дјелотворност, техничке правне вриједности. Намјера овог рада није да образлаже улогу ових вриједности појединачно и њихов значај за свакодневно одвијање живота сваког појединца, него је намјера да се само једним општим приказом прије свега правних, али и друштвених вриједности апострофира њихова улога у укупном друштвеном битисању. Дакле, у држави која својим грађанима може да гарантује потребан ниво правних вриједности, постоји у довољној мјери правна сигурност, а то даље значи да у таквој држави влада право (а не људи), те да је таква држава у довољној мјери правна држава која својим грађанима омогућава потребан квалитет задовољавања основних друштвених и животних потреба.

"Ако је циљ права обезбеђење индивидуалне слободе, тад свако признато правно потраживање мора да садржи обезбеђену могућност слободног спољашњег изјављивања те воље. Ако имам икакво право, то значи да у правом одређеним границама моја воља може да се креће слободно, према властитом нахођењу."⁸Остварење овако постављеног циља права индиректно значи друштво у коме је на сцени владавина права и у коме се правне вриједности у потребном капацитету поштују од стране државне власти.

ПРАВНА ДРЖАВА

Термин правна држава у данашњем смислу схватања овог појма настао је у њемачкој правној литератури крајем деветнаестог вијека, али сама идеја о правној држави настала је много прије него што је овај појам формулисан у теорији. Кад се говори о правној држави ту се мисли на идеју о таквој државној организацији која се умјесто на принципима бруталне и неконтролисане моћи, силе и самовоље појединца или групе, установљава на принципима природних права, правде, разума и правног система, као израза и сагласности опште друштвене воље (легитимитета). Другим ријечима, ако се правна држава схвати на најуопштенији начин као држава ооквирена и ограничена правом и да је прије свега, праведна и демократска, онда зачетке идје о правној држави можемо пронаћи још у антици и прије Платона и Аристотела, а касније посебно код Монтескјеа, Лока и Канта.⁹

Дакле, демократија и правна држава чине неодвојиву цјелину. Под правном државом треба схватити све принципе и поступке који обезбеђују слободу појединца и његово учешће у политичком животу. Активно учешће у политичком животу или могућност да сваки појединац под једнаким условима

⁸Тарановски Ф. В., Енциклопедија права, Београд, 2003. год. стр. 121. "Са гледишта теорије индивидуалне слободе, таква теза је несумњива. Међутим, она у ствари није несумњива и, штавише, сами факти је оповргавају. Законодавства целог света, каже Јеринг, признају деци и лудацима права, и то не само право на живот и неприкосновеност, него и сва имовинска права која су иначе призната пунолетним и нормалним људима. Зато се он пита: зар признавање права деци и лудацима има за циљ да обезбеди слободно спољашње изјављивање њихове воље?"

⁹Јез. З., Принципи демократске правне државе, Бачки Петровац, 2004. год. стр. 17.

учествује у политичком животу је битна претпоставка да би се уопште могло говорити о слободном друштву, што у даљем контексту значи о правној држави. То даље значи, да правна држава значи супротност полицијској држави, односно држави у којој влада самовоља државног апарата. Дакле, правна држава значи одсуство система у којем је појединац стално контролисан "одозго", и у којем је под сталном пријетњом упада у приватност од стране државног апарата. Ако се човјек осјећа у свему контролисан, онда осјећа велико неповјерење према држави, а основне друштвене и правне вриједности није могуће остварити, па се он осјећа зависним и неслободним.

Из напријед наведеног произилази да правна држава представља правни концепт, односно доктрину, према којој дјеловање државне власти мора бити засновано на правним прописима, односно уставу као навишем правно-политичком акту и законима, на који начин се обезбјеђује заштита грађана, прије свега од злоупотребе, а потом, и од арбитрарне власти саме државе. Из овога схватамо да у правној држави грађани имају грађанска права и слободе које могу бити у прилици под једнаким условима као и други да остварују, а иста могу заштити и пред судовима у одговарајућем поступку.

Ово нас упућује за закључак да је основни принцип "правне државе", да су сва правна правила која су донесена и која су на снази, да имају подједнако дејство на све грађане, односно да имају једнаку обавезујућу снагу, и то како за оне којима се управља, тако и за оне који управљају. Ово из разлога што би у правној држави морао бити на снази принцип да они који управљају то раде у име и за рачун државе, а не у своје име и за свој рачун, тако да би то морали да раде једнако према свим субјектима права (прије свега то се односи на грађане који су најбројнији субјекти права). Међутим, треба бити реалан и знати да не постоје идеални људи, нити идеалне организације, па тако наравно, не постоји ни идеална држава. Идеална правна држава не постоји, јер принципе правне државе у пуном капацитету није у пракси испунила ни једна држава на свијету, макар до сада.

О појму правне државе у научној лектури постоје различита гледишта па тако одређени аутори сматрају да се ради о чистом плеоназму јер се подразумијева да је свака држава сама по себи правна или не постоји. Ако не постоје закони и други прописи, тада је на сцени анархистичка организација а не држава.¹⁰ "Ако је држава спозната као правни поредак, ако је свака држава правна држава, онда та реч представља плеоназам. Међутим, она се уистину користи за означавања једног посебног типа државе, наиме оног који одговара захтевима демократије и правне сигурности."¹¹

¹⁰Микеш М., Босна и Херцеговина и владавина права, Бања Лука, 2008. год. стр. 191. "Ради тога је непотребно наглашавати да је држава правна. Са аспекта правне теорије свака држава је правна, без обзира на то да ли је она демократска или диктаторска."

¹¹Келзен Х. Чиста теорија права, Београд, 2000. годе. Стр. 241. "Правна држава у том специфичном смислу јесте један релативно централизован правни поредак у којем су правосуђе и управа везани законима, то јест општим правним нормама које доноси парламент изабран од народа, уз суделовање или без суделовања државног поглавара који се налази на челу владе, по

Јасно је да се појму правне државе може приступити са различитих аспеката посматрања, те да се различито може елаборирати овај појам. Заслужује да се нагласи да различити термини као што су "правна држава", "владавина права" и "уставна држава" и поред тога што имају одређене разлике, ипак произилазе из исте суштине и из истог питања, а то је: која својства треба да има једна правно организована заједница у виду државне творевине да би се чланови те заједнице понашали по оним правилима која одговарају њиховој заједничкој вољи и то на начин да се та правила једнако примјењују на једнаке случајеве.¹² Држава је та која ствара и примјењује право, а једнакост у примјени права је елементарни услов да би се грађани (поданици) осјећали сигурним, те да би осјећали државу у којој живе правном државом у пуном капацитету.

ВЛАДАВИНА ПРАВА

Појмови "владавина права" и "правна држава" егзистирају као самостални, али владавина права увијек подразумијева правну државу, а оба ова појма служе истој сврси, а то је легитимност државне власти. Државна власт не може постићи легитимност без владавине права, а владавине права нема без оправданих и разумних ограничења и саме државне власти.

Различити су приступи теоретичара у погледу одређивања појма владавине права, а углавном су сагласни да сам појам "владавина права" означава систем политичке власти утемељен на поштовању устава, закона и других прописа, и то како од стране грађана, тако и од самих носилаца државне власти. Сви закони, други прописи, као и поступци носилаца власти требају бити засновани на закону, односно на пропису који је заснован за закону. То произилази из основног начела у раду органа државне власти – начела уставности и законитости. Из овога даље произилази да владавина права није само формална примјена правних инструмената (прописа), него она представља и владавину правде и заштиту свих чланова друштва од прекомјерне моћи оних који владају.

Коријен владавине права (rule of law) потиче из Велике повеље слободе из 1215. године из које креће идеја о владавини закона, а не владавини људи и ту лежи и коријен уставности као појма. По Ван Дејсију и Хајеку, треба правити разлику између владавине права и владавине закона. Владавина права је шири појам и уз владавину закона потребно је изједначавање легитимитета политичке власти са легалитетом, загарантованим људским правима и слободама, подјели власти и независности судства. По Хајеку, у владавини

којем су чланови владе одговорни за своје акте, судови независни, а извесне слободе и права грађана, особито слобода савести и религије и слобода изражавања мишљења, зајамчени."

¹²Жеж. З., Принципи демократске правне државе, Бачки Петровац, 2004. год. стр. 37.

права су садржана позитивно правна и морална обиљежја, те право постаје садржина човјекове слободе.¹³

У савременим условима владавина права постаје термин који се користи свакодневно и у теорији и у пракси, али треба истаћи да се овом значајном термину пажња посвећује на одређен начин кроз читав историјски развој државе. Тако га већ Аристотел у свом дјелу "Политика" обрађује на начин примјерен за то вријеме, а његово размишљање је било да је "боље изабрати да закон влада неголи један између грађана; и према истоме разлогу иако би било боље да неки владају, ипак треба поставити законочуваре и службенике законима. Јер нужно је да постоје некакви управитељи, али кажу како није праведно да то буде један, ако су сви слични."¹⁴

Бројни су примјери кроз историју развоја државе и права који говоре јасно о идеји владавине права, али за потребе овог рада навешћу да је идеја владавине права јасно формулисана и у Немањићкој средњовековној српској држави, нарочито у Законику цара Душана из четрнаестог вијека. У члану 171. овог законика стоји: "Заповед царска: Ако изда исправу цар некоме, или из срџбе, или из љубави, или из милости, а та исправа противречи Законику, није по правди и по закону, како одређује Закон, судије тој исправи да не верују, само да суде и ивршавају по правди", а у члану 172 стоји одредба која гласи: "Сваки судија да суди по закону, право, како пише у Законику, а да не суди у страху од цара".¹⁵ Као што се може закључити кроз ову одредбу се непосредно изражава начело да је закон изнад цара, а то говори да је Законик имао намјеру да оствари захтјев да владају закони а не људи.

Кроз цијели историјски развој државе и права, тежња за остварењем што већег нивоа људских права и слобода уствари је била усмјерена на остварење правне државе и владавине права. Владавина права треба да обезбиједи амбијент који ће унаприједити аутономију и достојанство сваког појединца, наравно допуштајући људима да слободно изражавају и реализују своје осјећаје, мишљења, комуникацију и на крају своје дјеловање. То говори да се фактички поимање владавине права своди на то да законодавца треба ограничити уставом, а управа, односно извршна власт да се строго ограничава правом, значи да дјелује искључиво у складу са позитивним правом. Значи, формални аспект владавине права се односи на обликовање државног дјеловања, посебно на дио који се тиче подјеле власти и надлежности законодавне, извршне и судске власти. Интенција на то да људска права и основне слободе могу бити органичени искључивао законом. Управо се посљедњих неколико деценија садржај правне државе и владавине права везује за најшире постојање и поштивање људских права и слобода у мултикултуралистичком или комунитарном смислу. Већи број теоретичара који се бавио питањем правне државе и владавине права (Чарлс Тејлор, Џозеф

¹³ Микеш М., Босна и Херцеговина и владавина права, Бања Лука, 2008. год. стр. 195.

¹⁴ Аристотел, Политика, стр. 41.

¹⁵ Душанов Законик, приредио Ђорђе Бубало, Београд, 2010. год. стр. 214 – 215.

Раз, Мајк Сендел, Мајкл Волзер итд.) сматра да најважније традиционалне особине правне државе и владавине права представљају парламентарним законима подређена извешна власт, загарантована права појединцима на слободу говора и одговарајући законски поступак, слободу окупљања и удруживања, правосудни систем као независан и непристрасан чувар закона и појединачних права од законодавне и извршне власти.

ПОШТИВАЊЕ ПРАВА У АКТУЕЛНОМ ТРЕНУТКУ

Држава и право су нераскидиво повезани. Држава је та која право ствара, а ствара га да би га примјењивала. Као основна улота права, што је опште прихваћено, јесте да артикулише и обезбиједи остваривање општедруштвених интереса, интереса посебних група, заједница и појединаца тиме што ће прописати шта је забрањено, а шта је дозвољено. Државно право, као врховно своје норме исказује као повезане цјелине диспозиције и санкције, а њихову примјену обезбјеђује, ако не може другачије и употребом монопола физичке силе од стране државе, што је наравно легално и легитимно. Кроз примјену права, дакле, држава има задатак да омогући грађанима (појединцима) да под једнаким условима (принцип једнакости шансе) остварују своја људска права и слободе, те да наравно на тај начин и остварују одређене дјелатности и остварују се, како професионално, тако и приватно.

Кроз читав историјски развој, стварање и примјена (вршење) права зависила је од укупних околности у којима се друштво налазило у актуелном тренутку. Читав двадесети и двадесетпрви вијек је обиловало бројним догађајима и промјенама. У двадесетом вијеку су се одиграла два свјетска рата, а и после њих су наставили да се догађају тако снажни процеси у цијелом свијету који су имали снажне рефлексије на развој држава и права у њима. Довољно је само напоменути да су у том периоду многе државе од монархија постале републике, а друштвено политички системи су од аутократских прерасли у демократске.

Иако је јасно да не можемо навести све историјске догађаје XX и XXI вијека, (што и није циљ овог рада), ипак се чини потребним споменути актуелне догађаје у сјеверној Африци, који нису још завршени, а из разлога да покушамо да схватимо и спознамо димензију права на побуну и права на одбрану државе и владајућег режима. Евидентно је и онима који се не упуштају у озбиљнија разматрања правног карактера, да се ово право на једнак начин не односи на све државе, односно на све народе. При том треба имати на уму да је највећа трагедија за право – *неједнака примјена права*, па наравно и када је у питању међународно право.

Свакако се чини потребним констатовати да се са становишта развоја и карактеристика права налазимо у тренутку када:

- готово све државе у основи свог правног система имају Устав као свој највиши правни акт,

- је на сцени у посљедњих неколико деценија интензивно јачање међународног права и његова све већа правна снага над државним правом (од чега су наравно изузете тзв. велике силе),

- је дошло до афирмације права народа на збацивање и промјену режима, иако ни уједном праву није експлицитно речено да било који субјект има право на побуну, односно у правима свих савремених држава предвиђају се легални начини за промјену власти, а основна улога безбједносног система (полиције прије свих) јесте да штити власт од насилног рушења;

- је веома видљива манифестација савременог права различито тумачење и примјена норми међународног права, као и државног корпоративног права.

Потпуно сазнање и коначно дефинисање права су изван људских могућности. Право се никад не подудара са својим појмом и дефиницијом, нити се појам права подудара са својом дефиницијом. Сам развој права и није ништа друго до надметања између најразличитијих теорија и схватања.¹⁶ Али, ипак морамо бити и реални и прихватити да обични грађани, а држава (и право) и постоје ради њих, очекују од права да им омогући да под приближно једнаким условима остварују своја људска права и слободе, те да тако реализују своје потребе, као и да на исти начин испуњавају и своје обавезе према држави.

Пошто је на сцени присутан снажан поремећај функционисања правних (нарочито међународних) институција, које неријетко функционишу као политичке, а не правне институције, поставља се питање, може ли правна држава да испуни оно што се од ње у овом тренутку очекује? А то је потребан ниво владавине права, Очигледно је да то није могуће или је то често споро (чак *post festum*), тек кад се причини штета која се више не може исправити. То наравно није добар ток одвијања ствари, па се може закључити да се савремена правна држава суочава са новим изазовима, те да она не може дати гаранцију за остварење елементарних претпоставки који се од државе очекују, а на које се она обавезала доношењем свог устава. Чини се да такви изазови савремену државу, макар у очима њених грађана, претварају у "пуку правну форму", при чему се идеја и вриједност правне државе не одбацују, већ се у све већем обиму злоупотребљавају.

ЗАКЉУЧАК

Човјек као свјесно (и) друштвено биће, кроз цијели историјски развој тежи за остварењем што већег квалитета живота, а ту тежњу види у реализацији правне државе у којој је на сцени потребан ниво владавине права. Међутим, тежње су једна, а реалност друштвеног живота друга страна медаље, тако да ни у актуелном тренутку није могуће остварити ове вјечите тежње. Можда из тог разлога, правну државу и владавину права треба првенствено схватити као озбиљан покушај да се друштвеним сукобима да потребан

¹⁶Митровић М. Драган, Држава, право, правда правници, Београд, 2009. год. стр. 167.

легитиман и легалан облик, како би сукоби могли мирно и без већних турбуленција у друштву да се рјешавају, а већ смо рекли, да је држава и постала правна категорија оног тренутка када је на себе преузела улогу рјешавања сукоба у друштву. То је уствари био еволутивни преображај од државе безакоња до законске државе, а тек потом од законске државе до правне државе. Актуелно стање у свијету, препуном различитих облика нестабилности којег није поштеђена ниједна држава, отвара могућност у којој можемо замислити и обрнут слијед догађаја, пошто је немоћ савремених држава све више видљива, те производи реалну опасност за могућу деволуцију од правне државе до државе безакоња. (Ту ситуацију имамо већ неколико година на простору Сирије, Ирака, Либије гдје легалне државне власти не могу обезбиједити ни минимум функција које држава има и које она треба да гарантује грађанима). Међутим, постојање таквих процеса у овом тренутку још увијек не значи да треба одустати од идеје правне државе и владавине права. Једино правна држава и владавина права могу обезбиједити остварење вјечне идеје друштвене правде, и то је разлог који иде у прилог тврдњи да се за њу упркос свим тешкоћама треба залагати.

Већина аутора говори о томе шта је правна држава, а можда бисмо боље схватили колико нам она уствари значи, ако бисмо анализирали, шта није правна држава. Управо то је урадио професор Данило Баста, па ћу навести само неке његове наводе који гласе:"

- правна држава није држава у којој нема поделе власти у којој једна власт не обуздава другу,
- правна држава није држава правне несигурности,
- правна држава није држава у којој је политика вазда изнад права, односно у којој је право слушкиња текуће политике,
- правна држава није држава у којој се пресуде каткад доносе и прије суђења,
- правна држава није држава у којој било ко може рећи: држава то сам ја."¹⁷

¹⁷ Баста Д., Шта није држава, пренесено из рада Жеж З., Принципи демократске правне државе, Бачки Петровац, 2004. год. стр. 40 – 42. Данило Баста у настојању да би се ако не отклонила збрка и пометња око појма правне државе, а оно ублажиле те несугласице сматра да је можда боље да се каже шта није правна држава, па наводи: "Правна држава није (једно) партијска држава, макар та партија себе сматрала (ни мање ни више него) за колективног интелектуалца. Правна држава није држава која не познаје политичку категорију грађанина. Правна држава није држава у којој се сви деле на властодршце и поданике ("ми горе, ви доле"). Правна држава није држава која почива на јединству власти све и ако се оно означава као скупштинско. Правна држава није држава у којој нема поделе власти у којој власт не обуздава другу. Правна држава није држава у којој се, зарад тренутног демагошко-политичког интереса, спремно жртвују и газе древна, општепризната начела правне цивилизације. Правна држава није држава правне несигурности. Правна држава није држава која примењује револуционарну законитост и целисходност. Правна држава није држава политички духовне нетрпељивости и искључивости, правна држава није држава у којој достојанство људске личности није постављено и признато као једно од основних начела целокупног правног поретка. Правна држава није држава која

Не треба правити неку озбиљну анализу у односу на изнијете ставове професора Басте и видјети да у актуелном тренутку, правне државе има веома мало. Дакле, стоји констатација која је претходно поменута, што је више помињу, правне државе све мање има.

ЛИТЕРАТУРА

1. Аристотел, Политика, Београд, 2000. год.
2. Врбан Д., Држава и право, Загреб, 2003. год.
3. Димитријевић М., Симић М., Ђорђевић С., Увод у право, Крагујевац, 2006. год.
4. Душанов законик, приредио – Бубало Ђорђе, Београд, 2010. год.
5. Јеж З., Принципи демократске правне државе, Бачки Петровац, 2003. год.
6. Келзен Х., Чиста теорија права, Београд, 2000. год.
7. Лукић Р., Кошутић Б., Митровић Д., Увод у право, Београд, 2001. год.
8. Митровић М., Драган, Правне теорије, Београд, 2007. год.
9. Митровић М., Драган, Држава, право, правда, правници, Београд, 2009. год.
10. Микеш М., Босна и Херцеговина и владавина права, Бања Лука, 2008. год.
11. Савић С., Основе права, Бања Лука, 2005. год.
12. Тарановски Ф. В., Енциклопедија права, Београд 2003. год.

непрелазну границу своје власти, нема у неприкосновеним људским правима и слободама. Правна држава није држава у којој је политика вазда изнад права, односно у којој је право слушкиња текуће политике. Правна држава није држава у чијим се законима правда и правичност или не помињу или се то чини ретко. Правна државаније тоталитарна држава тј. није држава која све проглашава својом надлежношћу чак и начин одевања или правила уметничког стварања. Правна држава није држава која привредни живот земље ставља под своје (неуко) туторство. Правна држава није држава било какве диктатуре па ни диктатуре пролетеријата. Правна држава није држава, примитивне, незајажљиве, осционе, нерационалне и прескупе бирократије. Правна држава није држава где се пресуде, кадкад доносе и пре суђења. Правна држава није држава која, кад затреба, није кадра да буде чак ни "ноћни чувар". Правна држава није држава која "одумире" тако што јача. Правна држава није држава у којој је (химеричан) опште друштвени интерес изнад појединачног. Правна држава није држава у којој било ко и било кад може рећи: држава то сам ја. Правна држава није држава у којој постоји тиранија већине од мањине, а још мање тиранија мањине над већином. Правна држава није држава која легалност брка (или чак поистовећује) са легитимношћу. Правна држава није држава у којој се субјективно јавна права не поштују или делотворно не примењују. Правна држава није држава самовоље власти, тј држава у којој нема правне контроле власти. Правна држава није држава која искључиво уважава државни разлог, али није ни она која тај разлог, тамо где би морала, уопште не уважава. Правна држава није држава у којој управна власт може да ради против или поред начела законитости. Правна држава није држава у којој важи принцип: све што није законом допуштено, забрањено је. Правна држава није држава у којој је јавност контролисана, усмеравана или манипулисана. Правна држава није држава која не почива на сагласности народа. Правна држава није држава која је у рукама самозване авангарде. Правна држава није држава у којој било шта може постати предмет позитивног права, тј. она није држава потпуног правног релативизма правног нихилизма и игнорисања природног права."

THE LEGAL STATES AND THE RULE OF LAW IN THE ACTUAL CURRENT

PhD Dragomir Jovicic

Abstract:

The term "legal state" is often regarded as a synonym or equivalent to the term "the rule of law". The notion of the rule of law arises in German legal theory, and the rule of law in Anglo-Saxon legal philosophy. The rule of law is the legal concept, that is, the doctrine according to which the activity of state power must be based on legal regulations, that is, the constitution as the highest legal and political act and, of course, laws, which ensures the protection of citizens from possible abuses and the state itself. In the rule of law, citizens have civil rights that they can endeavor to achieve, but they can protect them in the courts. In a society that provides the possibility of protecting basic civil rights and freedoms, it is considered that there is a sufficient level of rule of law, which is necessary, especially in the current moment of development of the society.

Key words: legal state, rule of law, human rights and freedoms, state power, legal values.

Article history:

Received: 01. 8. 2017.

Accepted: 01. 9. 2017.